

dr hab. Mariusz Kubiak

Warszawa, 18. 08. 2019 r.

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny

w Siedlcach

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr Katarzyny Zofii HUCZEK

na temat:

BEZPIECZEŃSTWO KULTUROWE POLSKI W PERCEPCJI KANDYDATÓW NA ŻOŁNIERZY ZAWODOWYCH SIŁ ZBROJNYCH RP

1. Uwagi wstępne

Przedmiotowy wymiar bezpieczeństwa jakim jest bezpieczeństwo kulturowe, to wciąż nowy i jak się wydaje, ciągle zbyt mało doceniany temat w debacie publicznej i badaniach naukowych. Jego znaczenie wzmacnia fakt, że zdaje się ono (jego elementy) przenikać inne rodzaje bezpieczeństwa, zarówno przedmiotowe, jak i podmiotowe. Kody kulturowe wpisane w jednostki i grupy społeczne w istotny sposób determinują ich sposób postrzegania świata, przekonania, postawy i zachowania. To kultura kreuje świat preferowanych i wyznawanych wartości, tworzy ich hierarchię, nadaje sens ludzkiej i zbiorowej egzystencji. W tym kontekście, w zglobalizowanym, w znacznej mierze ujednoliconym, pełnym standardów świecie, jest ona płaszczyzną wolności: idei, prądów, symboli, kanonów, stylów życia, mód czy wzorców zachowań.

Bezpieczeństwo kulturowe, jak do tej pory, nie doczekało się jeszcze w miarę zadowalającej podbudowy teoretycznej. Praktycznie termin ten nie funkcjonuje w zachodniej literaturze naukowej, a i w Polsce niezbyt wielu badaczy podejmuje problematykę wpisującą się wprost w jego obszar (np. Jan Czaja, Grażyna Michałowska, Marek Bodziany, Agata W. Ziętek, Jakub Olchowski). Funkcjonujące definicje bezpieczeństwa kulturowego z reguły bezpośrednio lub pośrednio zawierają następujące elementy: tożsamość kulturową/narodową, ochronę kultury duchowej i kultury materialnej, poczucie bezpieczeństwa kulturowego, otwartość kultury, politykę kulturalną państwa. Jedne z nich podmiotem czynią społeczeństwo (G. Michałowska), inne państwo (J. Czaja). Wydaje się, że kategorię tę można także przedstawić w pewien teoretycznie ogólniejszy, a jednocześnie bardziej zwięzły sposób, eksponujący jej aksjologiczny charakter. W opinii recenzenta: „Bezpieczeństwo kulturowe to

proces (stan, sytuacja) zapewniający zachowanie, pielęgnację i rozwój naczelnych wartości kulturowych (tożsamości kulturowej) w warunkach wolności jednostki oraz społeczeństwa”.

Autorka dysertacji podejmując ambitny temat badań naukowych zatytułowany *Bezpieczeństwo kulturowe Polski w percepcji kandydatów na żołnierzy zawodowych Sił Zbrojnych RP*, trafnie stwierdza, że uzasadnienie podejmowanych badań w tym obszarze „wynika nie tylko z funkcji teoretycznej nauki polegającej na wyjaśnieniu i zrozumieniu określonych zjawisk (ale także - M. K.) i funkcji praktycznej koncentrującej się na przewidywaniu oraz przekształcaniu rzeczywistości na potrzeby ludzi” (s. 10-11). Podkreśla szczególnie mocno funkcję pragmatyczną, ponieważ będąc praktykiem w zakresie polityki migracyjnej dostrzega wszechstronną rolę społeczną uwarunkowań kulturowych, zarówno w adaptacji do nowej rzeczywistości, jak i koegzystencji ze społecznością autochtoniczną. Zaznacza także wyjątkowość poddanej przedmiotowym badaniom grupy – kandydatów na żołnierzy zawodowych. Są oni bowiem przygotowani do pełnienia zawodowej służby wojskowej, w ramach której będą wykonywać ważne zadania przyczyniające się ^{do} ochrony i obrony (w razie potrzeby) państwa i społeczeństwa. **Stąd też, z całą pewnością można uznać, że podjęta problematyka jest interesująca poznawczo, potrzebna społecznie i może przyczynić się do znacznego poszerzenia oraz wzbogacenia wiedzy z zakresu bezpieczeństwa kulturowego Polski.**

2. Ocena metodologiczna

Przedstawiona do oceny rozprawa składa się ze wstępu, rozdziału metodologicznego, czterech rozdziałów merytorycznych, zakończenia, wykazu tabel, wykazu wykresów, wykazu rysunków, załączników i bibliografii.

We **wstępie** Doktorantka za **cel pracy** (badań) uznała „zidentyfikowanie oraz uporządkowanie pojęć związanych z kategorią bezpieczeństwa kulturowego, wskazanie ram prawnych i strategicznych oraz jego aspektów i uwarunkowań charakterystycznych dla Polski, ze szczególnym uwzględnieniem ich percepcji wśród kandydatów na żołnierzy zawodowych Sił Zbrojnych RP” (s. 11). Jednocześnie podkreśliła, iż koresponduje on z **przedmiotem badań**, za który uznała „rozwiązania prawne, strategiczne oraz zjawiska i procesy wpływające na kształtowanie analizowanej subdyscypliny bezpieczeństwa” (tamże), czyli bezpieczeństwa kulturowego. Ponieważ praca w swych założeniach metodologicznych jest pracą o charakterze teoretyczno-empirycznym i w znacznym stopniu stanowi sprawozdanie z własnych badań empirycznych, za jej **najważniejszy element** trafnie ustaliła

analizę i interpretację ich wyników. Rzeczywiście, ta część rozprawy winna bowiem stanowić jej „wartość dodaną”, stanowiącą własne, oryginalne rozwiązanie założonego problemu naukowego. Następnie Autorka przedstawiła **hipotezę główną** (nie odnosząc jej w tym miejscu do **głównego problemu badawczego**, który zaprezentowała w dalszej części pracy na s. 24) uwypuklając w niej, iż: „Kategoria pojęciowa bezpieczeństwa kulturowego Polski znajduje się *in statu nascendi*. Brak odniesienia do kategorii pojęciowej *bezpieczeństwo kulturowe* w ramach rozwiązań prawnych i strategicznych wskazuje, że aktualne środki normatywne są niewystarczające i marginalizują tę subdyscyplinę bezpieczeństwa. Implementacja zagadnień bezpieczeństwa kulturowego Polski wymaga wdrożenia działań edukacyjnych również w ramach wyższych studiów wojskowych. Istnieją rozbieżności w postrzeganiu bezpieczeństwa kulturowego Polski wśród kandydatów na żołnierzy zawodowych rozpoczynających naukę i kandydatów na żołnierzy zawodowych kończących naukę” (s. 11-12). W dalszej części wstępu Doktorantka słusznie zaznaczyła, że weryfikację hipotezy głównej umożliwia weryfikacja hipotez szczegółowych odnoszących się do bardziej skonkretyzowanych problemów badawczych. Ponadto, krótko scharakteryzowała paletę zastosowanych metod teoretycznych i empirycznych oraz etapy procesu badawczego. Wstęp kończy syntetyczne omówienie treści poszczególnych rozdziałów.

W **rozdziale pierwszym, metodologicznym**, Autorka w pogłębiony i uzasadniony logicznie sposób zaprezentowała **potrzeby i motywy podjęcia przedmiotowych badań**. Korzystając z reprezentatywnych pozycji literatury metodologicznej i literatury przedmiotu, wszechstronnie objaśniła m. in.: rozumienie, cele i funkcje nauki; istotę i charakter nauk o bezpieczeństwie; współczesne uwarunkowania kulturowe bezpieczeństwa; specyfikę bezpieczeństwa kulturowego. Na uwagę i podkreślenie zasługuje Jej teza, iż „efektywne kształtowanie i zapewnianie bezpieczeństwa kulturowego jest możliwe w odniesieniu do społecznej percepcji zjawisk i procesów decydujących o jego zakresie” (s. 22). Dlatego też, w swych badaniach zastosowała empiryczną metodę badawczą - sondaż diagnostyczny, przy wykorzystaniu techniki ankiety. W kolejnej części pracy Doktorantka przywołała, wymienione już wcześniej we wstępie, **cel badań** oraz **przedmiot badań**, a także po raz pierwszy, **zasadniczy (główny) problem badawczy**. Ten ostatni zyskał, adekwatne do badanej problematyki następujące brzmienie: „W jaki sposób postrzegane jest bezpieczeństwo kulturowe Polski w odniesieniu do czynników je kształtujących przez kandydatów na żołnierzy zawodowych Sił Zbrojnych RP?” (s. 24). Aby rozwiązać tak postawiony główny problem badawczy, Autorka wygenerowała **cztery problemy szczegółowe**, których treść, co należy podkreślić z

uznaniem, odnosi się wprost do badań realizowanych odpowiednio (chronologicznie) w kolejnych rozdziałach dysertacji. W dalszej części swych rozważań umieściła już wcześniej (we wstępie, s. 11-12) przedstawioną **hipotezę główną** oraz ściśle korelujące z problemami szczegółowymi, **hipotezy szczegółowe**.

Wnikliwa, merytorycznie poprawna charakterystyka wykorzystanych w pracy **teoretycznych i empirycznych metod badawczych (w tym techniki ankiety środowiskowej oraz narzędzia kwestionariusz/ankiety)**, wypełnia treści podrozdziału 1.4. W jego zakończeniu znalazła się ogólna charakterystyka przeprowadzonych badań wraz z rozkładem statystycznym w **grupie 500 respondentów**, a także informacja na temat użytego do analiz statystycznych oprogramowania IBM SPSS Statistics v.25. Uwzględniając istniejące uwarunkowania i okoliczności, adekwatnie do charakteru i specyfiki prowadzonych badań empirycznych, Doktorantka właściwie dobrała **dwie zmienne niezależne** oraz **trzy zmienne zależne**.

Odwołując się do reprezentatywnych pozycji literatury przedmiotu, należy, w logicznie i metodologicznie uzasadniony sposób wyjaśnić **dobór próby badawczej** (operaty), kryteria ilościowe i jakościowe oraz organizację badań własnych.

Rozdział zamyka szczegółowa, **krytyczna analiza różnorodnego piśmiennictwa naukowego**, zarówno zagranicznego, jak i krajowego, związanego bezpośrednio lub pośrednio z tematyką badań.

Podczas opracowywania dysertacji Autorka korzystała z licznych, starannie dobranych źródeł. W bibliografii wymienia następujące: 1) prace zwarte - 125; 2) artykuły w czasopismach - 29; 3) akty prawne i dokumenty opublikowane - 43; 4) strony internetowe - 16. W sumie jest to 213 pozycji.

Podsumowując stwierdzam, że **zastosowana w rozprawie doktorskiej procedura badawcza w pełni odpowiada wymogom tego typu prac naukowych z dziedziny nauk społecznych w dyscyplinie nauki o bezpieczeństwie**. Jej konstrukcja jest przejrzysta oraz logiczna, wywody prowadzone konsekwentnie i zgodnie z przyjętymi założeniami metodologicznymi. Doktorantce udało się w efekcie zweryfikować postawione hipotezy (w tym: jedną szczegółową obalić, jedną szczegółową potwierdzić częściowo, a w efekcie główną potwierdzić częściowo), rozwiązać szczegółowe i główny problem badawczy oraz sformułować wartościowe poznawczo wnioski końcowe.

3. Ocena merytoryczna

Recenzowana dysertacja to zwarte opracowanie naukowe liczące 238, a razem z wykazami, załącznikami i bibliografią 280 stron.

W **rozdziale drugim** (83 strony), wprowadzającym w przedmiotową tematykę, Autorka w przemyślany sposób opisała węzłowe dla badań kwestie terminologiczne dotyczące głównie kultury i bezpieczeństwa. Wykazała w przekonujący sposób istniejące między nimi relacje w różnych kontekstach, płaszczyznach i odniesieniach. Co ważne, przedstawiła w ujęciu historycznym problematykę bezpieczeństwa w myśli filozoficznej czołowych reprezentantów poszczególnych epok, od starożytności do współczesności. Swe badania skoncentrowała również na wnikliwym przeglądzie istniejących definicji bezpieczeństwa kulturowego oraz zagadnień dotyczących unormowań prawnych (krajowych i zagranicznych) związanych z zagwarantowaniem bezpieczeństwa kulturowego. Doszła do interesujących wniosków wskazujących m. in. na marginalizację problematyki bezpieczeństwa kulturowego zarówno w krajowych, jak i międzynarodowych unormowaniach prawnych. Dzięki poczynionym ustaleniom, Doktorantce **udało się potwierdzić pierwszą hipotezę szczegółową.**

Treści **rozdziału trzeciego** (32 strony) wypełniają m. in. wybrane kwestie związane z unormowaniami prawnymi służby kandydackiej, w tym przypadku podchorążych, a także rzetelna analiza kulturowego wymiaru pełnienia przez nich służby wojskowej. Scharakteryzowano również wybraną, odpowiednio dobraną problematykę z zakresu kształcenia kandydatów na żołnierzy zawodowych, stanowiącą swoiste uwarunkowania (determinanty) realizowanych badań empirycznych. Ponadto, co ważne z punktu widzenia celu i przedmiotu badań, Autorce udało się ustalić i porównać poziom znajomości przez respondentów kategorii pojęciowej bezpieczeństwo kulturowe, **umożliwiając w rezultacie negatywną weryfikację założonej hipotezy nr 2.** Tak więc, Doktorantka w ostatnim zdaniu rozdziału trafnie konkluduje: „Można zatem stwierdzić, że proces edukacji kandydatów na żołnierzy zawodowych Sił Zbrojnych RP nie wpływa na postrzeganie kategorii pojęciowej bezpieczeństwa kulturowego” (s. 151).

Problematyka strategicznych, strukturalnych i funkcjonalnych podstaw zapewniania bezpieczeństwa kulturowego Polski jest tematyką rozważań Autorki umieszczonych w **rozdziale czwartym** (26 stron). Podobnie jak w poprzednim rozdziale, znajduje się w nim część teoretyczna, jak i empiryczna w której opisano przebieg i wyniki badań

przeprowadzonych wśród respondentów. W tym ostatnim przypadku Doktorantka starała się (z powodzeniem) zbadać, jaka jest skuteczność podejmowanych działań przez państwo w zakresie zapewniania bezpieczeństwa kulturowego w opiniach podchorążych. Wnioski z badań teoretycznych skłoniły ją do zajęcia stanowiska krytycznego. Chociaż, jak zasadnie podkreśla, pewne elementy bezpieczeństwa kulturowego są obecne w kształtowaniu bezpieczeństwa Polski, to jednak, m. in.:

- brak jest całościowych rozwiązań uwzględniających obecne wyzwania i potrzeby, zwłaszcza związane z integracją ludności napływowej;

- pojęcie bezpieczeństwa kulturowego nie występuje wprost w dokumentach prawnych i strategicznych, co nie sprzyja skuteczności jego zapewniania;

- brak określonych podmiotów odpowiedzialnych za jego zapewnianie (s.175).

Z kolei, w przypadku badań empirycznych, uogólniając ich wyniki, stwierdziła, że respondenci „nie uwzględnili aspektów kulturowych wśród najbardziej znaczących wobec aktualnych wyzwań dla bezpieczeństwa Polski”, jednak w uzupełnieniu dodała, że „mimo uznania bezpieczeństwa kulturowego za mniej istotne niż militarne, polityczne i ekonomiczne, respondenci zwracają uwagę na konieczność zgłębiania wiedzy w tym zakresie” (s. 177). W rezultacie doszła do prawidłowego wniosku, że **trzecia hipoteza robocza została potwierdzona częściowo.**

Ostatni, **piąty rozdział** dysertacji (51 stron) został poświęcony zagadnieniu bezpieczeństwa kulturowego Polski w kontekście wybranych zjawisk i procesów. W czterech pierwszych podrozdziałach Autorka wykazała się wysoką znajomością analizowanych zagadnień. Dogłębnie i kompetentnie zbadała kwestie dotyczące istoty, charakteru i wyzwań dla bezpieczeństwa kulturowego ze strony procesów migracyjnych. Syntetycznie, a jednocześnie wszechstronnie opisała dynamiczne zjawisko (procesy) globalizacji w kontekście kulturowym. Umiejętnie przeanalizowała związki i relacje pomiędzy rozwarstwieniem społeczno-ekonomicznym a bezpieczeństwem kulturowym. W tym względzie swoje badania skupiła głównie na rozważaniach dotyczących kapitału społecznego, dobrobytu oraz ekonomicznych wskaźników rozwoju społecznego. Co należy docenić, dostrzegła i opisała nierówności społeczno-ekonomiczne i ich wpływ na bezpieczeństwo kulturowe. W kontekście dociekań nad znaczeniem położenia geopolitycznego Polski dla jej bezpieczeństwa, podjęła zagadnienie geokultury zwykle umykające uwadze badaczy

zajmujących się geopolityką, bezpieczeństwem kulturowym czy bezpieczeństwem międzynarodowym.

Ostatnia część rozdziału poświęcona jest sprawozdaniu z badań dotyczących opinii respondentów w kwestii wpływu wspomnianych zjawisk i procesów na bezpieczeństwo kulturowe Polski. Doktorantka przywołując odpowiedzi studentów na zadawane pytania i ich pogłębioną analizę statystyczną i merytoryczną rzeczowo dowiodła, iż ostatnia, **czwarta hipoteza robocza została potwierdzona**. Zgodnie z tym, wykazano istotne rozbieżności wśród podchorążych rozpoczynających i kończących studia, co do postrzegania przez nich wpływu poszczególnych zjawisk i procesów oddziałujących na kształtowanie bezpieczeństwa kulturowego Polski.

Podsumowanie etapów procesu badawczego, wygenerowanych wniosków oraz odniesienie do poszczególnych elementów założeń metodologicznych, Autorka umieściła w **zakończeniu** (8 stron). Zasadnie dowiodła, że cel badań został osiągnięty, bowiem udało Jej się zidentyfikować i autorsko uporządkować podstawowe terminy związane z pojęciem bezpieczeństwa kulturowego oraz ustalić i opisać ramy prawne, strategiczne i funkcjonalne kształtowania bezpieczeństwa kulturowego Polski. Ponadto, dzięki kompetentnie i sprawnie zrealizowanym badaniom empirycznym wykazała stan wiedzy i opinie badanych o przedmiocie badań. Szczegółowe i główna hipotezy robocze zostały zweryfikowane, dzięki czemu rozstrzygnięto szczegółowe i główny problem badawczy.

Warto podkreślić, że Doktorantka wyjątkowo starannie i uczciwie przeprowadziła swoje badania. Nie tak często zdarza się bowiem, aby częściowo lub nawet całkowicie falsyfikować założone hipotezy i w efekcie wykazywać jedynie częściowe potwierdzenie głównej hipotezy. Tego rodzaju postawa badawcza zasługuje na uznanie oraz szacunek i świadczy o odwadze poznawczej Autorki. Ową odwagę zmanifestowała również w autorskiej próbie zdefiniowania bezpieczeństwa kulturowego. W jej ujęciu jest to „podejmowanie działań w wymiarze legislacyjnym, instytucjonalnym oraz organizacyjnym w zakresie ochrony dorobku kulturowego i rozwoju tożsamości oraz przeciwdziałania negatywnym wpływom pojawiających się w tym obszarze zagrożeń lub minimalizacji ich skutków” (s. 238). Bez wątpienia jest to jeden z wielu wykazanych w dysertacji przejawów dojrzałości badawczej Doktorantki, co wydaje się być dobrym prognostykiem w jej dalszym rozwoju naukowym.

4. Wnioski końcowe

Poddana recenzji rozprawa doktorska stanowi indywidualne, oryginalne i wartościowe metodologicznie oraz merytorycznie dzieło naukowe. Jednoznacznie zaświadcza o wysokich kompetencjach badawczych i znacznej wiedzy naukowej Doktorantki, a tym samym o umiejętności rozwiązywania problemów badawczych w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie nauki o bezpieczeństwie.

Stwierdzam, że dysertacja doktorska mgr Katarzyny HUCZEK pt. „Bezpieczeństwo kulturowe Polski w percepcji kandydatów na żołnierzy Sił Zbrojnych RP”, spełnia wymogi Ustawy z dnia 14 marca 2003 roku *O stopniach i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki*. Stawiam wniosek o dopuszczenie mgr Katarzyny HUCZEK do publicznej obrony przedstawionej do recenzji pracy doktorskiej.

Mariusz Kubiak